

Het **meisje** aan
de andere kant
van de muur

J O S H U A M . G R E E N E

Vertaald uit het Engels door Carla Hazewindus

kluitman

Ook van Joshua M. Greene
Een meisje op Schindler's list

Voor de strijders van het getto van Warschau,
die het allemaal verdienen om te worden herdacht.

Nur 283-284 / Wo42501

Bisac JUV016060 / JNF025090 / YAF024100

© MMXXV Nederlandse editie: Uitgeverij Kluitman Alkmaar B.V.

© MMXXIV Tekst: Joshua M. Greene. All rights reserved.

Published by arrangement with Scholastic Inc., 557 Broadway, New York, NY 10012, USA

Oorspronkelijke titel: *The Girl Who Fought Back: Vladka Meed
and the Warsaw Ghetto Uprising*

Nederlandse vertaling: Carla Hazewindus

Omslagontwerp: Maithili Joshi / Mariska Cock

Omslagbeeld: © Kirk Douponce

Opmaak binnenwerk: Studio L.E.O.

Alle rechten voorbehouden, inclusief het recht van reproductie
in zijn geheel of in gedeelten, in welke vorm dan ook.

Geen enkel deel van dit boek mag worden gebruikt voor
het trainen van kunstmatige intelligentie.

kluitman.nl

VOORWOORD

De opstand in het getto van Warschau was een van de belangrijkste gebeurtenissen in de hedendaagse geschiedenis. Zevenhonderdvijftig Joodse mannen en vrouwen – de meesten van hen waren tieners zonder militaire opleiding – wisten in 1943 ruim vier weken lang met heel weinig wapens weerstand te bieden aan het machtige leger van nazi-Duitsland. Tijdens de verovering van Europa en hun pogingen de Joodse bevolking uit te moorden hadden de Duitse troepen nog nooit met zo veel verzet te maken gekregen.

Maar deze opstand werd ook getekend door wanhoop. De jonge Joodse strijders in het getto wisten dat de nazi's van plan waren iedere Jood in Polen te vermoorden. Ze dachten dat ze het niet zouden overleven.

Dit boek is het verhaal van Vladka Meed, een van de weinige verzetsstrijders die de opstand van het getto van Warschau heeft overleefd. Wat zij heeft meegemaakt

wordt verteld aan de hand van verschillende bronnen, waaronder video-opnames die ze tussen 1946 en 2012 heeft gemaakt, een autobiografie die ze na afloop van de Tweede Wereldoorlog heeft geschreven, en de herinneringen van andere overlevenden van de opstand, inclusief een video-interview met haar man, Ben Meed. Voor de duidelijkheid zijn er nog historische details aan het boek toegevoegd, maar het is echt helemaal het verhaal van Vladka.

Lees dit boek en laat je inspireren door wat een jonge vrouw en haar vrienden konden uitrichten tegen een heel leger.

DE TWEDE WERELDOORLOG

De Tweede Wereldoorlog duurde van 1939 tot 1945. Deze oorlog geldt als het bloedigste gewapende conflict in de hele geschiedenis van de mensheid, met ruim 70 miljoen doden, zowel militairen als burgers.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog streden de geallieerde landen – met name Groot-Brittannië, de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten van Amerika – tegen de zogenaamde asmogendheden: nazi-Duitsland, het fascistische Italië en het Japanse keizerrijk.

Over het algemeen wordt 1 september 1939 als het begin van de Tweede Wereldoorlog beschouwd, omdat op die datum nazi-Duitsland onder leiding van de dictator Adolf Hitler Polen binnenviel. Twee dagen daarna reageerden Groot-Brittannië en Frankrijk door Duitsland de oorlog te verklaren. Binnen een jaar had Duitsland Frankrijk verslagen en werden Nederland, België, Luxemburg, Noorwegen en Denemarken bezet. In alle landen die de Duitsers hadden veroverd, richtten ze bloedbaden aan onder de Joden die daar woonden en werden veel van hen naar concentratiekampen gedeporteerd. Dit was allemaal onderdeel van de genocide die bekendstaat als de Holocaust.

Op 22 juni 1941 viel Duitsland de Sovjet-Unie (het tegenwoordige Rusland) binnen, maar de Duitsers

werden teruggedreven door de overweldigende troepenmacht van de Russen en de meedogenloos strenge winter. De oorlog in Europa eindigde met de bevrijding van de door de Duitsers bezette gebieden door de geallieerden. Hitler pleegde uiteindelijk zelfmoord, en op 8 mei 1945 gaf Duitsland zich over.

INLEIDING

Het getto van Warschau stond in brand.

Een bakstenen muur van drie meter hoog vormde de afscheiding tussen het getto en de rest van de stad. Vladka stond in een straat net buiten het getto en zag vanaf daar de huizen in vlammen opgaan.

De brand, die de Joodse inwoners van het getto uit hun schuilplaatsen op zolders en in kelders had verjaagd, duurde nu al zes dagen. Vladka zag gezinnen bij elkaar gekropen op de daken van de huizen zitten, omringd door vlammen. Toen het vuur steeds dichterbij kwam, sprongen er mensen naar beneden.

Vladka deed haar ogen dicht. Ze kende deze mensen, de mensen die nu stierven.

Het geluid van de door benzine aangedreven vlammenwerpers was oorverdovend, en er klonken doorringende woesh-geluiden. De nazi-soldaten waren bezig het getto huis na huis te verwoesten. Vladka hoorde het

geratel van machinegeweren. Alle mensen die uit de brandende huizen de straat op vluchtten werden door de nazi's beschoten.

Het was Palmzondag, een christelijke feestdag. Aan de andere kant van de gettomuur, waar Vladka stond, ging de kerk uit en vaders en moeders kwamen met hun kinderen naar buiten. Een stukje verderop was een draaimolen. Ouders tilden hun kinderen op de houten paarden en klaptten in hun handen terwijl de kleintjes vrolijk rondraaiden. Uit de lange pijpen van het stoomorgel klonk circusmuziek.

Deze vaders en moeders wisten dat het getto in brand stond. Zij zagen dezelfde laaiende vlammen die Vladka zag. Ze hoorden dezelfde machinegeweren en roken dezelfde brandlucht. Ze konden zelfs de gloeiende hitte voelen, maar het was een mooie lentedag en daar wilden deze ouders samen met hun kinderen van genieten. Ze hadden geen tijd om medelijden te hebben met de bewoners van het getto. Vladka zag een van de vaders naar de ziedende vlammen aan de andere kant van de muur wijzen terwijl hij tegen zijn vrouw zei: 'Moet je dat zien. De Joden worden vandaag geroosterd.'

Vladka zei maar niets. Ze kon niet anders. Ze was een van de ongeveer vijftig jonge mensen die buiten de muren van het getto in het geheim probeerden de plannen van de nazi's te saboteren. Niemand mocht erachter

komen dat ze zich anders voordeed dan ze was, want dan kwam haar missie in gevaar.

Ongeveer drie jaar daarvoor waren alle Joden in Warschau op bevel van de nazi's naar het getto verhuisd. Vladka dus ook. Toen dat gebeurde hadden Vladka en andere leden van het verzet – de meesten van hen waren tussen de vijftien en dertig jaar oud – zich voorgenomen dat ze op een dag in opstand zouden komen. Ze zouden de strijd met de nazi's aangaan. Nu Vladka het geweervuur hoorde, begreep ze dat die dag was aangebroken.

Als Vladka en haar vrienden toch moesten sterven, dan maar beter vechtend.

1943 – Brandende woonhuizen tijdens het neerslaan van de opstand in het getto van Warschau door de nazi's.

Hoofdstuk 1

DOEN ALSOF

Vier jaar voor de opstand haastte Feige Peltel – die we vanaf hier bij haar codenaam Vladka zullen noemen – zich op een zachte novemberavond met een mandje vol naaigerei door de straten van de stad. Als ze geluk had zou ze snel alle kleurige linten, ritssluitingen, haakjes en klosjes garen hebben verkocht, en weer thuis zijn voor het donker werd. Ze was op weg naar het rijkere deel van Warschau, waar de mensen voldoende geld hadden om dit soort dingen te kopen.

Dit was de eerste keer dat Vladka zich anders voordeed dan ze was. Ze had make-up opgedaan en haar mooiste jurk aangetrokken. Door haar lichtbruine haar en grijs-groene ogen kon ze makkelijk doorgaan voor iemand die niet Joods was. De meeste Joden spraken alleen Jiddisch, maar Vladka sprak ook vloeiend Pools, en dat was erg belangrijk als je deed alsof je geen Jood was. De witte band met de blauwe ster die alle Joden om hun arm

moesten dragen, had ze natuurlijk afgedaan. Als mensen ontdekten dat ze als Jodin iets wilde verkopen aan niet-Joden, werd de politie erbij gehaald en kwam ze in de gevangenis terecht.

Vladka prentte zichzelf in dat ze rustig moest blijven. Ze keek naar de drukte op straat en zag trams rinkelend voorbijkomen. Overal reden auto's, vrachtwagens, paardenwagens en fietsen. Ze had haast, want ze moest op tijd in het Saski Park zijn. Ook niet-Joden werden gearresteerd als ze na zeven uur nog buiten waren, want dan gold de avondklok.

Het was november 1939. Twee maanden eerder was Duitsland Polen binnengevallen, en Vladka had gemerkt dat er heel veel dingen waren veranderd. Warschau was ooit het Joodse centrum van Oost-Europa. In de theaters werden toneelstukken in het Jiddisch opgevoerd, en in de bioscopen draaiden films met Joodse acteurs en actrices. In de stad waren heel veel Joodse uitgeverijen, sportclubs en culturele centra, en ook het Joodse zakenleven bloeide. Van de ruim één miljoen inwoners was dertig procent Joods. Onder hen waren de bekendste artsen, advocaten, leraren, schrijvers en kunstenaars van Polen. Vladka had niet veel geld, want haar ouders waren niet rijk, maar ze had wel veel vrienden en vriendinnen en ze ging graag naar tentoonstellingen, theatervoorstellingen en dat soort dingen. Ze had een fijn leven.

Dat veranderde allemaal toen Polen door nazi-Duitsland werd bezet en de Joodse bevolking te maken kreeg met een eindeloze reeks verboden en beperkingen. Vladka en haar ouders moesten net als alle andere Joden in Warschau hun fiets, radio en andere waardevolle spullen inleveren. Vladka kende veel Joden van wie de bedrijven door de nazi's aan niet-Joden waren gegeven. Joden mochten alleen maar op bepaalde uren boodschappen doen. En Joodse kinderen mochten niet meer naar school, en dat gold dus ook voor Vladka.

Ze wist toen nog niet dat Joden kort daarna ook niet meer zonder een speciale vergunning met de trein mochten reizen. En nog iets later zou het Joden verboden worden om naar restaurants en parken te gaan. Ze wist ook niet dat de Duitsers in de herfst van 1940 meer dan honderdduizend Joodse mannen, vrouwen en kinderen tot slavenarbeid zouden dwingen. Ze moesten het vuil en afval in de stad opruimen, en in fabrieken werken waar wapens en andere benodigdheden voor het Duitse leger werden gemaakt. De Joden werden niet betaald voor de lange, zware werkdagen, en de Duitse opzichters gebruikten zweepen en knuppels om hen nog harder te laten werken.

Maar wat Vladka toen al wél wist, was dat haar niet-Joodse vrienden waren veranderd, zo'n beetje van de ene dag op de andere. Haar niet-Joodse burens en

schoolvriendinnen, die altijd heel aardig voor haar waren geweest, waren nu fel antisemitisch, en zij zouden het meteen aan de politie melden als iemand die Joods was probeerde zich als niet-Jood voor te doen. De nazi's hadden ervoor gezorgd dat het slechtste in de mensen naar boven kwam, waardoor haar vrienden in vijanden waren veranderd.

Toen Vladka in het Saski Park was aangekomen, en mensen op bankjes zag zitten, liep ze naar hen toe en sprak hen beleefd aan. Met een stralende glimlach en in vloeiend Pools vertelde ze wat voor naaigerei ze te koop had. Ze zag mooi geklede stelletjes, die gearmd op weg waren naar een diner of een theatervoorstelling. Vanaf de rivier de Wisla vlogen reigers en eenden over. Misschien gaan ze naar het zuiden om te overwinteren, dacht Vladka. Ze keek naar de huizen aan het eind van het park en bewonderde de prachtige, van beeldhouwwerk voorziene gebouwen. Die waren verrezen op de ruïnes van de huizen die tijdens de invasie van de Duitsers door bombardementen waren verwoest.

Toch is Warschau nog steeds een prachtige stad, dacht ze bij zichzelf.

Ze kon toen natuurlijk nog niet weten dat aan het eind van de Tweede Wereldoorlog negentig procent van alle huizen waar ze naar keek met de grond gelijk zou zijn gemaakt. Dat het grootste deel van de stad in een ruïne

zou zijn veranderd. En dat tegen die tijd de meesten van haar vrienden uit de ondergrondse dood zouden zijn.

Nadat ze zo veel mogelijk naaispulletjes had verkocht, ging Vladka met de trolleybus terug naar het appartement in de wijk Praga, waar ze woonde. Toen ze thuis kwam zaten haar ouders en haar jongere zusje Henia en broertje Chaim naar de radio te luisteren. Vladka herkende de stem van Adolf Hitler, de rijkskanselier van Duitsland en de leider van de nazi-partij.

Hitler hield weer een van zijn tirades tegen de Joden. Hij schreeuwde dat Joden geen mensen waren, maar bacteriën die verwijderd moesten worden voordat ze de Duitse samenleving konden besmetten.

Vladka werd gewoon misselijk en bang van Hitlers afschuwelijke uitspraken, maar haar vader Sjloomo zei dat ze zich geen zorgen hoefde te maken.

‘Toen ik soldaat was tijdens de Eerste Wereldoorlog heb ik veel Duitsers leren kennen,’ zei hij. ‘Dat waren allemaal prima mensen. Ze zullen ons echt niet zo behandelen als Hitler wil.’

Vladka hield veel van haar vader. Hij was een lieve, knappe man met blauwe ogen en grijs haar. Hun vrienden hadden respect voor hem vanwege zijn grote kennis. Maar Vladka wist ook dat hij een dromer was en niet kon geloven dat de nazi's tegenover de Joden tot vreselijke dingen in staat waren.

Haar moeder Hanna was veel praktischer, vond Vladka. Hanna hield het huis schoon en had een furniturewinkel waar ze hoeden, handschoenen, sjaals en naaigerei verkocht. Vladka's moeder was altijd optimistisch en erg vindingrijk. Van een paar aardappels en een beetje meel kon ze een hele maaltijd bereiden. Sinds de nazi's de stad hadden bezet, wilde bijna niemand meer etenswaren aan Joden verkopen. Toch wist Hanna op een of andere manier aan genoeg voedsel voor haar gezin te komen.

Elke morgen moest Vladka's dertienjarige broertje Chaim een heel eind lopen naar de plek waar broodrantsoenen werden verstrekt. De Duitsers zorgden ervoor dat het brood onder de inwoners van Warschau werd verdeeld. Maar Joden waren daarvan uitgesloten. Toch was Chaim zo dapper om iedere dag in de rij te gaan staan om brood voor thuis te halen.

Chaim had, heel anders dan Vladka, 'typisch Joodse trekken', zoals de nazi's dat noemden: een flinke neus, donkerbruin haar en donkerbruine ogen. Op een ochtend wees een man die ook in de rij voor brood stond naar Chaim en riep: 'Kijk, daar staat een Jood!' Er kwamen meteen soldaten aan en Chaim werd met knuppels geslagen. Het lukte hem om weg te komen voordat er nog ergere dingen konden gebeuren.

Toen Vladka haar moeder het geld gaf dat ze in het

Saski Park had verdiend, begreep ze ineens dat het best goed van pas kon komen om er niet-Joods uit te zien. Het was haar deze keer in elk geval gelukt om te doen alsof ze niet-Joods was – misschien zou het haar nog wel eens lukken.

HET RACISME VAN DE NAZI'S

De nazi's hadden bedacht hoe de ideale mens eruitzag: blond haar, blauwe ogen, atletisch gebouwd, lang en sterk. Deze ideale mensen noemden ze 'ariërs', hoewel er meer dan genoeg Duitsers waren die niet aan deze beschrijving voldeden. Adolf Hitler had bijvoorbeeld bruin haar en was niet lang en atletisch.

Toch geloofden de nazi's dat het Duitse ras superieur was en 'zuiver' gehouden moest worden door het te beschermen tegen vermenging met 'minderwaardige rassen', waarmee met name de Joden werden bedoeld. In 1935 werden in Duitsland de Rassenwetten van Neurenberg van kracht, waarin werd bepaald dat iemand Joods was als hij of zij drie Joodse grootouders had, of het Joodse geloof aanhing. Ook Joden die zich tot het christendom hadden bekeerd werden als Joods beschouwd.

Leerlingen op door nazi's geleide scholen kregen les in *Rassenkunde*. Dat was de rassenleer van de nazi's, die inhield dat genetische afkomst en lichamelijke kenmerken bepaalden of iemand 'raszuiver' was. Joodse 'onzuiverheden' waren bijvoorbeeld een grote neus en schedel, donkere ogen en donker haar. De nazi's wezen op deze en andere zogenaamde onzuiverheden om de niet-Joodse bevolking

van Duitsland aan te sporen Joden en andere minderheden te haten.

Omstreeks 1930 – Een nazi-leraar meet de neus op van een Duitse leerling tijdens een les in Rassenkunde, de rassenleer van de nazi's.

Hoofdstuk 2

HET GETTO

Al vanaf de Duitse invasie in 1939 hoorde Vladka geruchten dat de Joden in Warschau op korte termijn naar een getto moesten verhuizen. In de zomer van 1940 bleken deze geruchten te kloppen: de Duitsers lieten Joodse dwangarbeiders een drie meter hoge muur rond de Joodse wijk bouwen. In november was de muur klaar en werden alle Joden in Warschau gedwongen hun huizen te verlaten en naar het getto te gaan.

Samen met haar ouders, broertje en zus laadde Vladka al hun bezittingen op een houten handkar en liepen daarmee over de met keien geplaveide straten van de stad. Ze kwamen maar langzaam vooruit omdat er nog honderdduizenden andere Joodse mannen, vrouwen en kinderen op weg naar het getto waren.

Vladka's familie kwam bij de bakstenen muur die het getto van de rest van de wereld scheidde en ze duwden de kar met hun spullen langs de houten barricade.